

Emanuel Petrov
DEUS ABSCONDITUS
Ivan Pavao II. o Duhu Svetom

Biblioteka Teologija
Knjiga 10
Emanuel Petrov: DEUS ABSCONDITUS
Ivan Pavao II. o Duhu Svetom

Izdavač:
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Katolička izdavačka kuća i časopis *Crkva u svijetu*

Recenzenti:
prof. dr. sc. Ante Mateljan
doc. dr. dr. sc. Ivan Macut

Lektura:
Marija Stela Filipović, prof.

ISBN 978-953-8429-24-8 (Crkva u svijetu)
ISBN 978-953-7187-17-0 (KBF Split)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice
u Splitu pod brojem 190902059

Fotografija na naslovnici: Beato Juan Pablo II
(<https://i.pinimg.com/originals/8d/04/25/8d042510622e9d6a824617be098008a1.jpg>)

Grafičko oblikovanje: Paola Jukić

Tisak: Dalmacijapapir, Split
Naklada: 1000 primjeraka

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva znanosti
i obrazovanja Republike Hrvatske.

Split, 2023.

Emanuel Petrov

DEUS ABSCONDITUS

Ivan Pavao II. o Duhu Svetom

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Katolička izdavačka kuća i časopis *Crkva u svijetu*

Split, 2023.

KRATICE

- AAS – *Acta Apostolicae Sedis* – službeno glasilo Svete Stolice koje objavljuje informacije o djelovanju Crkve, papinske dokumente i zakone
- AG – Drugi vatikanski sabor, *Ad gentes. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve*
- DeV – Ivan Pavao II., *Enciklika Dominum et vivificantem. Gospodina i životvorca. O Duhu Svetom u životu Crkve i svijeta*
- DH – H. Denzinger – P. Hunermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*
- DV – Drugi vatikanski sabor, *Dei verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi*
- EdE – Ivan Pavao II., *Ecclesia de Eucharistia. Enciklika o Euharistiji i njenu odnosu prema Crkvi*
- GS – Drugi vatikanski sabor, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*
- LG – Drugi vatikanski sabor, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi*
- RH – Ivan Pavao II., *Redemptor hominis. Otkupitelj čovjeka. Enciklika na početku papinske službe*
- SC – Drugi vatikanski sabor, *Sacrosanctum concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji*

PREDGOVOR

Pozivom: „Otvorite vrata Kristu! [...] Ne bojte se! Krist zna što je u čovjeku. Samo On to zna!”¹ - na prvoj propovijedi Karola Wojtyła, novoizabranoga Pape, u Bazilici sv. Petra, nakon što je izabran za 264. rimskog biskupa, naznačena je središnja nit pontifikata koji će obilježiti gotovo tri desetljeća na prijelazu iz drugoga u treće tisućljeće. Riječ je o otajstvu Isusa Krista i tajni čovječstva koji se susreću u istini hipostatskoga sjedinjenja snagom Duha Božjega, „koji oživljava i u kojem se nedokučivi Bog, jedan i trojedan, dariva ljudima stavljajući u njih izvor vječnoga života”². Upravo zato pozornost Ivana Pavla II. usmjerena je na čvrstu povezanost između slanja Sina Božjega i dara Duha Svetoga, „radi nas ljudi i našega spasenja”³ – *propter homines*, kako to izrijeком stoji definirano u kanonima Nicejskoga sabora. Utjelovljenjem Bog daruje ljudskom životu one razmjere što ih je namijenio svakomu pojedinomu i povijesnomu čovjeku od iskona.⁴ U tom smislu govoriti o Duhu Svetom u misli Ivana Pavla II. ne znači ništa drugo nego ispreplesti kristologiju i antropologiju vezom Duha Svetoga. Takav je govor s jedne strane konzervativan i tradicionalan, premda istovremeno donosi novu svježinu koja treba trajno prožimati Crkvu, ukoliko želi ostati vjerna Kristu i njegovu poslanju, usmjerenom na čovjeka ovdje i sada.

¹ Johannes Paul II., *Ansprache am Beginn des Pontifikats* (22. 10. 1978.), na: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/de/homilies/1978/documents/hf_jp-ii_hom_19781022_inizio-pontificato.html (10. 2. 2020.)

² Ivan Pavao II., *Enciklika Dominum et vivificantem. Gospodina i životvorca. O Duhu Svetom u životu Crkve i svijeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., br. 1 (= DeV)

³ DH 125

⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Redemptor hominis. Otkupitelj čovjeka. Enciklika na početku papinske službe*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., br. 1, 13. (= RH)

S istom sviješću Ivan Pavao II. posvećuje svoju petu encikliku istini o Duhu Svetom. Riječ je o završnom teološkom traktatu trojstvene trilogije, nakon što je svoju prvu encikliku posvetio Isusu Kristu – *Otkupitelju čovjeka* (1979.), a drugu Bogu Ocu koji je *Bogat milosrđem* (1980.). Premda enciklika *Dominum et Vivificantem* (1986.) dolazi u kontekstu eklezijalnih enciklika, tj. nakon enciklika *Laborem exercens* (1981.) i *Slavorum Apostoli* (1985.), njome sveti Papa zaključuje govor o trojstvenom otajstvu kao središnjoj istini vjere, istovremeno upućujući na bitnu ulogu Duha Svetoga u povijesti spasenja čovjeka i u samoj Crkvi. Ovu misao važno je imati na umu, budući da sâm Papa, govoreći o nakani svojega pisanja, ističe: „Razmatranja koja slijede nemaju nakanu da naširoko istražuju prebogati nauk o Duhu Svetom, niti da daju prednost nekom rješenju pitanja o kojima se još raspravlja. Ona idu u prvom redu za tim da se u Crkvi razvije svijest kako ju »Duh Sveti potiče na suradnju da bi se ispunila Božja odluka po kojoj je Bog postavio Krista kao začetnika spasenja za cijeli svijet«”.⁵ Drugim riječima, bez Duha Svetoga čovjeku nema pristupa otajstvu otkupljenja koje se dogodilo u Kristu Isusu jednom zasvagda.

Opravdano je stoga odmah na početku postaviti pitanje: Tko je Duh Sveti? Što o njemu kaže papa Wojtyła? Ponajprije, Papa ostaje čvrsto na liniji vjere u »Gospodina i životvorca«, koju Crkva izražava u nicejsko-carigradskom *Credo*, definiranom na saborima u Niceji (325.) i u Carigradu (381.). Tada je bilo potrebno službeno definirati vjerovanje Crkve, budući da su se pojavila krivovjerja koja su dovodila u pitanje boštvo Duha Svetoga. Najpoznatiji među njima su pneumatomasi ili duhoborci, nazvani još i macedonijevci, po začetniku ovoga krivovjerja, Macedoniju I., carigradskom biskupu od 342. do 349. i od 351. do 360. godine.

Ivan Pavao II. nasljeđuje misli gorljivih protivnika pneumatoma. Pritom valja istaknuti velike crkvene oce: Ata-

⁵ DeV, br. 2; Papa se poziva na: LG br. 14

nazija (+375.), Bazilija (+379.), Grgura Nazijanskoga (+390.) i Grgura iz Nise (+394.). Oni su liturgijskim izrazima prve Crkve potvrđivali jednakost, istu čast i slavu Duha Svetoga s Ocem i Sinom, i to na temelju drevne tradicije, nauka i vjere. Smatrali su da je objava Duha Svetoga sadržana u svetopisamskoj objavi te da onaj, koji negira boštvo Duha, negira i samo pobožanstvenjenje čovjeka. Na temelju ovakva pravovjernog kapadocijskoga izlaganja vjere u Duha Svetoga, Sabor u Carigradu (381.) preuzima definicije vjere Nicejskoga sabora, te ih dopunja naukom o Duhu. Dok nicejska ispovijest vjere nije željela nikakvo unutarbožansko dijeljenje, nicejskomu tekstu, koji je glasio: »Vjerujem u Duha Svetoga«, oci Carigradskoga sabora dodaju: »Gospodina i životvorca, koji izlazi od Oca, koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi, koji je govorio po prorocima«. Riječ je o pojmovima biblijskoga karaktera (usp. 2 Kor 3, 17; Rim 8, 2; Iv 6, 63; 2 Kor 3, 6).

Definicije Carigradskoga sabora Franz Courth ovako pojašnjava: „Naslovom ‘Gospodin’ Duha Svetoga izuzelo se iz stvorenja, a naslov ‘Životvorac’ znači eminentnu božansku funkciju prema stvorenjima. Duh Sveti ne treba, kao što treba smrtno stvorenje, Božju brigu da bi ostao u životu, već je on - jednako kao i Otac i Sin - darivatelj života. Da Duh Sveti izlazi od Oca, ivanovski je izraz (Iv 15, 26; usp. također 1 Kor 2, 12) koji znači da je Otac izvor unutartrojstvenoga života; taj izraz nadalje znači nestvorenost Duha, kao i njegovu različitost od Sina koji je rođen. Sljedeći božanski izraz o Duhu Svetom, Atanazijevim riječima, naglašava njegovu dostojnost da mu se klanjamo: *koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi*. Duhu Svetomu pripada isto klanjanje kao i Ocu i Sinu.”⁶ Dodajući formulaciju »koji je govorio po prorocima« željelo se naglasiti ontološko sudjelovanje Duha u Božjem bitku i životu te u objaviteljskom i otkupiteljskom

⁶ Franz Courth, *Bog trojstvene ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., 139.-140. U bilješkama je navedeno: *Ad Serapion* I, 31.; PG 26, 601 A

djelovanju Božjem. Upravo u ovoj činjenici sveti Papa nalaži bit poslanja i djelovanja Duha Svetoga *propter homines*.

Nadalje, Ivan Pavao II. slijedi nastojanja svojih prethodnika: Leona XIII., izraženo u enciklici *Divinum illud munus* (1897.), i pape Pija XII., u enciklici *Mystici corporis* (1943.), koji naglašavaju potrebu da se ista svijest o Božjem Duhu uvijek iznova obnavlja i dublje u Crkvi promišlja.⁷ Konačno, kompletna teologija Drugoga vatikanskog sabora predstavlja za Ivana Pavla II. normu vjere i doktrine. Kako sam ističe, to je put kojim se »otajstvo« stvorenoga i otkupljenoga čovjeka vraća u središte Crkve.⁸ Kao što je s Koncilom započela nova epoha u životu Crkve, epoha istinskoga humanizma, tako je Papa uvijek živo učenje Crkve uokvirio svojom antropologijom i snažno ga kristološki istaknuo, jer je samo Krist „ključ, središte i cilj ljudske povijesti“⁹. Riječ je zapravo o prepoznavanju »Kristova otajstva« u središtu ljudske povijesti, u kojem čovjek i njegova stvarnost pronalaze smisao i ispunjenje. A životvornoga prepoznavanja Kristova otajstva nema bez njegova Duha. Duh je tako osoba Trojedinoga Boga, koja je u otajstvu utjelovljene Riječi, snagom Duha Svetoga, istinski rasvijetlila otajstvo čovjeka i obnovila ljudsku osobu na sliku Božju. Poradi svega navedenog odgovor na pitanje tko je Duh Sveti za Ivana Pavla II. valja tražiti u okviru njegove kristologije i kršćanskoga humanizma, kojemu je sveti Papa jedan od glavnih predstavnika.

S druge strane, usprkos enciklici *Dominum et Vivificantem* (1986.), „koja se napaja iz dubine koncilske baštine“¹⁰ i koja, po mnogima, donosi zaokruženo teološko istraživanje o ulozi Duha Svetoga u odnosu na suvremeni svijet i Crkvu,

⁷ Usp. DeV, br. 2

⁸ Ivan Pavao II., *Tertio millennio adveniente. Nadolaskom trećeg tisućljeća. Apostolsko pismo o pripremi jubileja godine 2000.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., br. 18

⁹ Drugi vatikanski sabor, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986., br. 10 (= GS)

¹⁰ DeV, br. 2

usprkos oko osamdeset održanih kateheza koje je posvetio teologiji Duha Svetoga na generalnim audijencijama srijedom, u razdoblju od travnja 1989. do srpnja 1991. godine, usprkos posveti 1998. godine Duhu Svetomu, u okviru priprave Crkve za slavlje Velikoga jubileja 2000. godine, i brojnim propovijedima koje je izrekao na istu temu, Ivan Pavao II. uporno naglašava da je Duh Sveti ponajprije »skriveni Bog«¹¹ - *Deus absconditus* - kako reče prorok Izaija: „Doista ti si Bog skriveni, Bog Izraelov, Spasitelj.” (Iz 45, 15) Papa smatra kako se ova proročka tvrdnja prije svega precizno odnosi na Duha Svetoga. Zato i nastoji pridonijeti njegovu otkrivanju i dubljemu promišljanju u Crkvi, te zaključuje: „Riječ je naime o Bogu kojega valja nanovo otkriti ukoliko on, kao beskonačni Duh, zaista nadilazi sve ljudsko.”¹²

Ipak, nasuprot starozavjetnomu izričitomu monoteizmu te samo fragmentarnoj i skrivenoj najavi otajstva Trojstva, a tako i osobnosti Božjega Duha, novozavjetna objava priopćuje skriveni identitet Duha Svetoga. On je također osoba Presvetoga Trojstva i neraskidiv vez jedinstva Oca i Sina. Razlog takvomu priopćenju sveti Papa pronalazi u ekonomiji spasenja čovjeka. Radi nas ljudi i radi našega spasenja osoba Sina, snagom Duha, ulazi u sferu ljudske iskustvene vidljivosti u otajstvu utjelovljenja. Stoga su svi Isusovi

¹¹ Usp. Johannes Paul II., *Pfingsten – Fest der neuen Ernte. Ansprache bei der Generalaudienz am 5. 7. 1989*, br. 1, u: *Der Apostolische Stuhl, Ansprachen, Predigten und Botschaften des Papstes, Erklärungen der Kongregationen. Vollständige Dokumentation*, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz in Zusammenarbeit mit der Redaktion des deutschsprachigen L'Osservatore Romano (ur.), Libreria Editrice Vaticana – J. P. Bachem, Città del Vaticano – Köln, (= AAS), 1989., 128. (U nastavku navodimo: Naslov kateheze i datum njezina održavanja u zagradama, AAS, godinu i broj stranice. Sve navode, koji nisu objavljeni na hrvatskom jeziku, donosimo u vlastitom prijevodu iz izdanja izvornika AAS na njemačkom jeziku.) Isti, *Pfingsten trägt reiche Frucht* (20. 12. 1989.), br. 1, u: AAS 1989., 235.; Isti, *Der Heilige Geist als Wind und Feuer*, (17. 10. 1990.), br. 1-2, u: AAS 1990., 189.-190.; Isti, *Der Heilige Geist – die gute Gabe*, (21. 11. 1991.), br. 9, u: AAS 1990., 222.

¹² DeV, br. 2

suvremenici mogli, kako tvrdi evanđelist Ivan, čuti i vidjeti vlastitim očima, te razmotriti i rukama opipati ono što bijaše od početka (usp. 1 Iv 1, 1). Upravo je apostolsko svjedočanstvo ovog iskustvenoga doživljaja druge božanske osobe u Isusu Kristu referentna točka za sve sljedeće generacije, do konca vjekova, da bi i oni imali isto zajedništvo s Bogom i životnu radost koja iz toga proizlazi. Zato Isus u razgovoru s Filipom potvrđuje: „Tko je vidio mene, vidio je i Oca. Kako ti onda kažeš: ‘Pokaži nam Oca?’ Ne vjeruješ li da sam ja u Ocu i Otac u meni? Riječi koje vam govorim, od sebe ne govorim: Otac koji prebiva u meni čini djela svoja. Vjerujte mi: ja sam u Ocu i Otac u meni.” (Iv 14, 8-11) Sin, analogno s ljudskim očinstvom, objavljuje Oca koji i nadalje ostaje u svojoj otajstvenoj, nevidljivoj i neizrecivoj transcendenciji.¹³ Duh koji dinamičnom ljubavlju povezuje Oca i Sina, i koji je povezao Krista s čovječstvom i čovječanstvom, u Kristu objavljuje punu istinu o Bogu kao Ocu i o ljudima, miljenicima njegovim. Ipak, ova punina objave Boga u Isusu Kristu ne dokida Božje otajstvo i njegovu skrivenost. Bog i nakon sebepriopćenja ostaje tajna vjere.

Premda je Duh Božji nazočan u svijetu sve od trenutka stvaranja te čini samoga čovjeka živom dušom i premda poradi istoga čovjeka djeluje tijekom povijesti spasenja i u Crkvi do danas, Duh se ne da vlastitim rukama opipati, poput Riječi, koja je tijelom postala. Krist snagom Duha Svetoga uzima našu ljudsku stvarnost i postaje nama sličan - „slika Boga nevidljivoga” (Kol 1, 15). On postaje sakrament radi nas ljudi i radi našega spasenja, tj. vidljivi znak i sredstvo spasenjskoga djelovanja, koje nadvladava moći grijeha i smrti i usađuje ljudima snagu milosti i života.¹⁴ Duh Sveti pak tijekom povijesti ostaje otajstvo, skriveni Bog, na neki način skriven u Kristovoj sjeni. U tom smislu kao sjena, nevidljiv u svojoj oso-

¹³ Usp. Johannes Paul II., *Der Heilige Geist als Wind und Feuer*, br. 1, 188.-189.

¹⁴ Usp. Johannes Paul II., *Sakramente Zeichen des Heilshandelns Christi*, (23. 7. 1988.), br. 1, u: AAS 1988., 119.

bi, zahvaća svijet koji Otac stvara po svojoj Riječi. Kao sjena obuzima Mariju u trenutku utjelovljenja i na početku novoga stvaranja čovjeka. A na dan Pedesetnice osjenio je Crkvu, koja se rađa da bi u njoj silom Svevišnjega svaki čovjek bio Duhom životvorcem produhovljen i tako nanovo rođen. Ipak, tijekom vjekova on ostaje *Deus absconditus*, nevidljiv, premda od apostolskih vremena do danas Crkva ima potpunu svijest da u njoj djeluje upravo Duh Sveti.¹⁵

Jasno je da osoba Duha Svetoga nadilazi sve naše spoznajne pristupe. On ostaje skriveni i nevidljivi Bog te naše znanje teško može uspostaviti analogiju između iskustva cjelokupne opipljive stvarnosti i njegove biti. Čak i osjećaj ljubavi, koji je u ljudskoj duši odraz nestvorene Ljubavi, ne postiže transparentnost kognitivnoga čina. Tajna ljubavi ostaje na psihološkoj i teološkoj razini te tako otajstvo Duha Svetoga nalazi izraz samo posredno u simbolima, koji ukazuju na njegovu operativnu dinamičnost.¹⁶ A ta djelotvorna imanentna prisutnost jest milost. Stoga s pravom Ivan Pavao II. u enciklici o Duhu Svetom zaključuje: „U Kristu se pojavila ljubav Očeva, koja je dar, neizmjerana milost, počelo života. U njemu ona postade »dio« svemira, ljudskoga roda, povijesti. Ta »pojava« milosti u čovjekovoj povijesti po Isusu Kristu zbila se djelom Duha Svetoga, koji je počelo svakog spasenjskoga djelovanja Božjega u svijetu: on je »Bog skriveni« (usp. Iz 45, 15) koji kao ljubav i dar »ispunja svemir« (Mudr 1, 7).”¹⁷ Ispunjenost njime daruje život i spasenje. Stoga, zajedno s papom Wojtylom, možemo zaključiti da je Duh Sveti osoba koja je prisutna u ispunjajućem djelovanju života, premda i tada kao osoba ostaje *Deus absconditus*.

¹⁵ Usp. Johannes Paul II., *Der Geist bewirkt die geistliche Einheit*, (12. 7. 1989.), br. 1-2, u: AAS 1989., 133.-134.; Isti, *Pfingsten trägt reiche Frucht*, br. 1, 235.

¹⁶ Usp. Johannes Paul II., *Der Heilige Geist als Wind und Feuer*, br. 1-2, 188.-189.

¹⁷ DeV, br. 54

Poradi svega iznesenoga, ova promišljanja o božanstvu Duha Svetoga, na tragu poticaja Ivana Pavla II., žele pridonijeti buđenju vjernika od stoljetnoga »zaborava Duha«¹⁸, te biti putokaz ispravnoj pobožnosti prema njemu, izgradnjom argumentirana katoličkog stava, nasuprot modernističkim devijacijama i trendovima. Bog je postavio Krista kao začetnika spasenja za cijeli svijet, a Duh je onaj koji potiče čovjeka na suradnju kako bi svaki i konkretni čovjek osobno ostvario ovu Božju odluku i tako postao dionik intimnoga božanskog života. Stoga, ne prepoznati Duha ili o njemu držati ono što je nespojivo s istinom katoličke vjere ujedno znači grijesiti protiv Duha, odbiti suradnju s Bogom i zatvoriti pred sobom vrata spasenja i zajedništva s njim u vječnosti. Toplo se nadamo da će ovo djelo, usprkos svojim nesavršenostima, pomoći ispravnijemu i dubljemu vjerničkom poniranju u istinu Boga Oca i Sina i Duha Svetoga, te biti pomoć iskustvu skrivenoga Boga kao Gospodina i životvorca.

U Omišu, na svetkovinu Duhova, 28. svibnja 2023.

¹⁸ U teološkim traktatima, nakon patrističkoga razdoblja, sve do Drugoga vatikanskog sabora, u Crkvi je nastupio tzv. »zaborav Duha« ili »pneumatološki deficit«. S jedne strane uzrokovao je inzistiranjem na kristocentričnosti teologije, a s druge strane skrivenošću Božjega Duha i simboličnim izražavanjem o njegovu identitetu i poslanju. Nepovjerenje prema neočekivanim potezima Duha, koji puše gdje hoće, želja da se hodi utabanim putovima i strah od svega novog, doveli su do straha od Duha Svetoga. To je rezultiralo i rascjepom između duhovnosti i dogmatike, što je - istina - dovelo do velikih teoloških promišljanja, ali i manjka vjerskoga iskustva te zanemarenosti Duha u svagdašnjem životu i svijesti kršćana. Usp. Alfred Schneider, *Na putovima Duha Svetoga*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1991., 12.; Gisbert Greshake, *Kratki uvod u vjeru Trojedinog Boga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., 89.-95.

SADRŽAJ

Kratice	5
Predgovor.....	7

I. POSTUPNA PEDAGOGIJA PRIOPĆENJA DUHA U STAROM ZAVJETU

1. Značenje pojma »ruah«	17
2. Priopćenje Duha Božjega u čovjeku – slici Božjoj	21
<i>Stvarnost istočnoga grijeha</i>	24
3. Priopćenje Duha u izabranim pojedincima	26
<i>Karizmatско priopćenje</i>	27
<i>Kraljevsko priopćenje</i>	28
<i>Proročko priopćenje</i>	29
4. Mesijansko-eschatološko priopćenje	32
<i>Mesijansko-eschatološka rekapitulacija reda stvaranja</i> ..	32
<i>Lik Mesije</i>	36
5. Zaključak	39

II. PRIOPĆENJE OSOBE DUHA SVETOGA U NOVOM ZAVJETU

1. Priopćenje Duha svetosti u djevičanskom utjelovljenju Božje Riječi.....	44
<i>Uloga žene u poslanju Duha Svetoga kod utjelovljenja</i> ..	46
<i>Vječna prisutnost »Boga s nama« u hipostatskom sjedinenju po Duhu</i>	49
2. Priopćenje Duha u Isusovu djetinjstvu	51
<i>Duh ljudskoga zajedništva i nadahnuća</i>	51
<i>Duh spasenjske mudrosti i milosti</i>	54
3. Priopćenje Duha u Isusovu javnom djelovanju	55
<i>Krštenje na Jordanu – objava Trojstva i novoga čovječstva</i>	56

<i>Priopćenje Duha u Isusovim kušnjama u pustinji.</i>	58
<i>Priopćenje Duha u Isusovoj molitvi</i>	59
4. Pashalni misterij – uvjet i vrhunac novoga slanja Duha.	61
<i>Ovisnost slanja Duha o otkupiteljskoj Kristovoj žrtvi</i>	62
<i>Križ – vrhunac priopćenja Duha</i>	64
<i>Krist – novi Adam u uskrsnuću snagom Duha Svetoga</i>	66
<i>Uzašašće – pneumatološka rekapitulacija čovjeka i svijeta.</i>	68
5. Kontinuitet priopćenja Kristova Duha u prvoj Crkvi	70
6. Objava Duha Svetoga u novozavjetnim simbolima	73
<i>Vjetar</i>	74
<i>Golubica</i>	74
<i>Vatra</i>	75
<i>Pomazanje uljem</i>	75
<i>Voda</i>	76
7. Zaključak	78

III. IDENTITET OSOBE DUHA SVETOGA

1. Duh svetosti.	82
<i>Duh riječi i mudrosti.</i>	84
2. Duh Branitelj.	86
<i>Duh Tješitelj</i>	89
3. Duh istine	90
<i>Duh istine i nezabludivost Crkve</i>	92
<i>Anamnetsko poslanje Duha istine</i>	94
4. Duh ljubavi	97
<i>„Proroci” Duha ljubavi</i>	98
5. Zaključak	101

IV. POSLANJE DUHA SVETOGA PROPTER HOMINES

1. Duh Sveti - počelo posvećenja čovjeka	107
<i>Prebivanje Duha u duši pravednika</i>	110

2.	<i>Duh Sveti – intimni izvor novoga života</i>	112
	Trinitarna dimenzija čovjekove molitve	113
	<i>Vjera – nadnaravni dar Duha za život vječni</i>	115
	<i>Ljubav – sudjelovanje u Božjoj ljubavi</i>	116
	<i>Mir – učinak otkupiteljske Kristove žrtve</i>	118
	<i>Radost – snaga otajstvene životnosti</i>	119
	<i>Snaga – ustrajnost na putu prema vječnosti</i>	121
	<i>Nada – upućenost prema vječnosti</i>	122
3.	Duh Sveti kao nestvoreni dar stvorenih darova	124
4.	Darovi Duha Svetoga kao stvoreni dar	125
	<i>Mudrost – dioništvo na Božjoj spoznaji</i>	127
	<i>Razum – percepcija Božjega spasenjskog plana</i>	127
	<i>Znanje – otkriće dubljega smisla</i>	128
	<i>Savjet – osjećaj za skladno, zakonito i prikladno</i>	129
	<i>Jakost – ustrajnost u nevoljama</i>	131
	<i>Pobožnost – nježnost prema Bogu i bližnjemu</i>	132
	<i>Strah Božji – odgovornost i vjernost pred Stvoriteljevim zakonom</i>	133
5.	Poslanje Duha Svetoga: grijeh – pravednost – osuda	134
	<i>Grijeh protiv Duha Svetoga</i>	136
6.	Zaključak	138

V. OTAJSTVO PRODUHOVLJENJA ČOVJEKA U VREMENU CRKVE

1.	Duh Sveti – duša Crkve	145
	<i>Izvor životvornih oblika Crkve</i>	146
2.	Duh Sveti – vrelo temeljnih principa Crkve	149
	<i>Poveznica jedinstva Crkve</i>	150
	<i>Ključ svetosti Crkve</i>	151
	<i>Počelo katoliciteta Crkve</i>	156
	<i>Kontinuitet apostoliciteta Crkve</i>	160
3.	Duh Sveti i sakramenti Crkve	165
	<i>Sakramenti inicijacije kao pritjelovljenje Kristu u Duhu</i>	167

<i>Sakramenti ozdravljenja kao obnova 'communija'</i> <i>u Duhu</i>	171
<i>Sakramenti služenja kao počelo nove egzistencije</i>	173
4. <i>Duh i karizme</i>	177
5. <i>Zaključak</i>	181

VI. NEPOZNATI BOG KOJI PRODUHOVLJUJE ČOVJEKA

Izbor iz literature	191
O autoru	204